

فصلنامه دانش انتظامی سمنان ، دوره نهم ، شماره سی و یکم ، بهار ۱۳۹۸

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۱۲/۱۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۸/۰۳/۱۸

صفحات: ۶۶ - ۴۹

رتبه بندی نواحی شهری از منظر شاخص های پایداری اجتماعی (نمونه موردی: منطقه ۲ شهر سمنان)

هاشم نوروزی فرد ؛ علی غفاری *^۲

چکیده

شهرنشینی شتابان در کشورهای در حال توسعه ، پیامدهای منفی زیادی از جمله : افزایش فقر در شهرها ، آلودگی محیط زیست نظیر آلودگی هوا ، آلودگی آب ، افزایش مواد زائد شهری و صنعتی ، کمبود خدمات شهری ، گسترش حاشیه نشینی و ... دارد . آنچه در سال های اخیر در میان محافل علمی و نهادهای رسمی جهت نیل به امر پایداری مطرح گشته ، موضوع آن در قالب توسعه پایدار ، توسعه شهری پایدار و نهایتاً شهر پایدار است؛ بدین منظور مجامع بین المللی فراوانی مقوله پایداری در شهرها به ویژه پایداری اجتماعی را مورد بحث و بررسی قرار داده و با تدوین سیاست ها و دستورالعمل هایی سعی به اجرایی کردن آن دارند. هدف این پژوهش رتبه بندی نواحی ۵ گانه منطقه ۷ شهر تهران از منظر شاخص های پایداری اجتماعی می باشد. این تحقیق از نظر هدف ، کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری داده ها پرسشنامه ای می باشد. جامعه آماری جمعیت منطقه ۷ شهر تهران است که با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۳۸۰ نفری به دست آمد. برای تحلیل داده ها از آزمون میانگین در نرم افزار spss و روش های آنتروپی شانون و ویکور در نرم افزار EXCEL استفاده گردید. نتایج نشان می دهد در بین نواحی ۵ گانه منطقه ۷ شهر تهران ، ناحیه ۲ بالاترین امتیاز را کسب کرده است و بعد از آن نواحی ۴ ، ۱ ، ۳ و ۵ قرار گرفته اند.

واژگان کلیدی: پایداری اجتماعی، توسعه پایدار، سمنان

noruzifard@yahoo.com

^۱ - دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان

^۲ - دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان (نویسنده

ali45ghafari@gmail.com

مستول)

۱- مقدمه

با بروز ضایعات زیست‌محیطی در سطح جهانی و کاهش سطح عمومی زندگی مردم به‌ویژه در چند دهه‌ی گذشته، سازمان ملل، رهیافت توسعه‌ی پایدار را موضوع روز دهه‌ی آخر قرن بیستم مطرح و به‌عنوان دستور کار قرن بیست و یکم در سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای و محلی تعیین کرد (کاظمی محمدی و شکویی، ۱۳۸۱ و Vouvaki & Xepapadeas, 2008: 473). به‌طوری‌که موضوع توسعه پایدار، پس از کنفرانس ریو در سال ۱۹۹۲، به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان تبدیل شد. با وجود نگاه‌های مختلف به مفهوم توسعه‌ی پایدار و برداشت‌های متفاوت از آن، اصل تعادل و برابری میان سه بعد زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی موردتوافق همگان است (جمعه پور، ۱۳۹). اصطلاح پایداری اجتماعی به‌عنوان یکی از ابعاد سه‌گانه‌ی توسعه پایدار، از نخستین سال‌های قرن ۲۱ و باهدف بهبود شرایط زندگی جامعه موردتوجه قرار گرفت (نسترن و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵۶). و هدف آن در مناطق روستایی، دستیابی به زندگی سالم از راه رفع نیازهای اساسی آحاد جامعه روستایی با لحاظ کردن کیفیت زندگی و همگام باکیفیت محیطی و مرتبط با نظام‌های اقتصادی برای دستیابی به بالاترین سطح رضایت از زندگی است (پور طاهری و همکاران، ۱۳۹۰). در حال حاضر قلمرو بحث درباره پایداری اجتماعی از موضوع خروج جمعیت از سکونتگاه‌های روستایی بسیار فراتر رفته است و مبحث پایداری اجتماعی بر همه ابعاد اجتماعی و نیازمندی‌های جمعیت روستایی از جمله فراهم بودن امکانات آموزشی، خدمات بهداشتی و درمانی، دسترسی مناسب به امکانات فرهنگی و هنری و سایر امکاناتی که لازمه‌ی زندگی اجتماعی انسان مدرن است، دلالت دارد. (Lyll & et al, 2005: 111). بحث پیرامون سرمایه اجتماعی و اهمیت آن در رسیدن به پایداری شهری موضوعی است

که به تازگی در میان پژوهشگران حوزه جغرافیا و برنامه ریزی شهری و نیز به طور اعم در علوم انسانی و اجتماعی مورد توجه واقع شده است و این از آنجا ناشی می شود که طی فرآیند توسعه بافت های شهری در یک دهه اخیر، آنچه بیش از پیش مورد توجه عاملان و مسئولین بوده، منافع و ابعاد اقتصادی است تا فاکتورهای اجتماعی و این مسئله، شهرها را به ویژه در کشورهای در حال توسعه، با مشکل بحران احساس هویت جمعی مواجه ساخته است. به طوری که رابرت پاکنام یکی از مهم ترین دلایل کاهش مشارکت های مدنی و پیوندهای اجتماعی را در چند دهه اخیر، بر هم خوردن انسجام بافت های شهری و در نتیجه رشد حاشیه نشینی می داند (ناطق پور، ۲۸: ۱۳۸۵).

امروزه رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل گیری مقیاس های جدید از رشد شهری در طی چند دهه اخیر موجب شده است شهر و شهرسازی معاصر با چالش های نوین مواجه گردد. کلان شهر تهران حاصل بازتاب و نتیجه عملکرد ساختارهای آشکار و پنهانی جامعه که نتیجهی خود را به صورت رشد شتابان، فقر گسترده، بی عدالتی، توسعه پایدار و ... را در شهر نشان می دهد. جهت رفع مسائل و مشکلات موجود و چالش های جدید، بنا نمودن جامعه شهری بر مبنای رویکرد ساختارگرایی (شهروند مدار، سالم و کارا) که دربرگیرنده مسکن قابل زیست و امنیت منطقه ای و اکولوژیکی، سطح بالای استراتژی های توسعه اجتماعی کلان شهر تهران امری ضروری می باشد. به همین دلیل طرح مبحث توسعه پایدار اجتماعی در کلان شهر تهران از اهمیت ویژه ای برخوردار است. بنابراین هدف این پژوهش بررسی وضعیت ابعاد پایداری در بین محلات شهر تهران می باشد.

مبانی نظری

یکی از پذیرفته شده‌ترین تعریف از توسعه پایدار همانی است که در گزارش گروه جهانی محیط‌زیست و توسعه در سال ۱۹۸۷ تحت عنوان «آینده مشترک ما» آمده است. براساس این گزارش برنامه‌ریزی به منظور دستیابی به توسعه پایدار می‌تواند نسل کنونی را قادر سازد، بدون صدمه زدن به توانایی نسل‌های آینده، نیازهایشان را برآورد سازد. نخستین و مهم‌ترین رهنمود برای آینده‌ای پایدار این است که هوشمند باشیم. این لزوماً به معنای دفاع از رشد هوشمند نیست، اگرچه سیاست‌های رشد هوشمند استحقاق آن را دارند (جی. به ون و مدرس، ۱۳۸۸: ۲۳۷). جهت نیل به توسعه پایدار در سکونتگاه‌ها و مدیریت خردمندانه زمین نیازمند برنامه‌ریزی جهت مقابله با مشکلات ناشی از رشد جمعیت و در پی آن گسترش نامنظم و بی‌قاعده مراکز سکونتی به‌ویژه در شهرها هستیم (قاجاری خسروی، ۱۳۸۹). به همراه رشد سریع جمعیت و تمرکز آن در شهرها، توسعه شهری پایدار با بحرانی که چشم‌انداز آینده بشر را تحت تأثیر قرار می‌دهد مواجه شده است.

توسعه شهری نیازهای حال را بدون در نظر گرفتن نسل‌های آینده برای رفع نیازمندی‌هایشان، برطرف می‌کند. درحالی‌که توسعه شهری پایدار ملزم است تهدید ناشی از استفاده بی‌رویه منابع غیرقابل تجدید را کاهش دهد تا مجبور به جایگزینی فضایی و جغرافیایی المان‌های محیطی در مکان دیگر نباشد و لذا تعادل دینامیکی را از بین نبرد (chen, 2007: 1). لذا توسعه پایدار شهری نوعی راهبرد توسعه با ابعاد گسترده پیچیده مدیریتی، اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی است و تکیه بر یک عامل منفرد در شکل‌دهی به آن اقدامی نسنجیده و ناآگاهانه محسوب می‌شود (ملکی و حسین زاده دلیر، ۱۳۸۸). البته پایداری از لحاظ اجرا مفهوم ساده‌ای نیست. دستیابی به مجموعه‌ای از معیارها و مقیاس‌هایی که اهداف متنوعی را در خود بگنجانند همیشه ساده نیست. البته منظور این نیست که چنین چیزی، امری است ناممکن یا نامطلوب. بلکه از چالش‌های فکری بزرگ و عمده‌ای حکایت می‌کند که چنانچه به سایر ابعاد گسترش داده شود، خود به چالش بیشتر

خواهد انجامید (هال و اولریخک ۱۳۸۸: ۳۰) در این میان باید از مکتب شیکاگو و پیروانش به عنوان اولین کوشش موفقیت آمیز برای توسعه و پایدار کردن یک نظریه پردازی صریح فضایی شهر یاد کرد (تانکیس، ۱۳۸۸: ۳). توسعه پایدار شامل دو عنصر کلیدی یکی معنای توسعه و دیگری پایداری یا ماندگاری آن می باشد که عنصر اول اشاره به فرایندی دارد که شرایط زندگی مردم را بهبود می بخشد و به معنای ایجاد تغییر است (کاظمی، ۱۳۸۶: ۱۲۶). و دومین عنصر آن نیز بر اساس اصول سه گانه توسعه پایدار شامل اقتصاد، عدالت اجتماعی و محیط زیست می باشد (پیرزاده، ۱۳۸۷: ۲۰)

الف) پایداری اقتصادی:

بدین معنی که توسعه باید از نظر اقتصادی بازده بالایی داشته باشد و میان روش های مختلف اقتصادی تعادل برقرار کند، همچنین به گونه ای صورت پذیرد که نظارت و کنترل لازم منابع جهت حفظ آن ها برای نسل های آینده نیز اعمال گردد (زبردست، ۱۳۸۲: ۱۰۷).

ب) پایداری اجتماعی:

بدین معنی که توسعه باید موجب افزایش کنترل انسان بر زندگی، تداوم رشد و توزیع برابر و عادلانه تسهیلات و خدمات اجتماعی شده و در نهایت به هویت بخشی جامعه بیانجامد (زبردست، ۱۳۸۲: ۳). بسیاری از نظریه پردازان برنامه ریزی شهری و منطقه ای، دهه ۱۹۸۰ به بعد را سرآغاز عصر مشارکت عمومی و خصوصی و بازنگری در الگوهای پیشین توسعه شهری می دانند که در مقابل برنامه ریزی جامع و کمی نگر به دنبال پارادایم جدیدی بر پایه توجه به توسعه پایدار و کیفیات محیطی و مغایر با قوانین برنامه ریزی متمرکز (معیار گرا و هنجاری) می باشد و از آن تحت عنوان برنامه ریزی دموکراتیک یاد می گیرد (مهدی زاده، ۱۳۸۳: ۴۳). همچنین انتخاب الگوی برنامه ریزی نیازمند توجه به سیاست شهری، ساختار اداری و شرایط محیطی می باشد. در غیر این صورت جمع آوری داده و تحلیل آن ها بدون اندیشه نظری، ممکن است زمینه کاری را برای مجریان فراهم آورد ولی نتایج مطلوب به دنبال داشته باشد (رهنما، ۱۳۸۸: ۵۰)

ج) پایداری زیست‌محیطی (محیط طبیعی و انسان‌ساخت):

نگرانی‌های بشر در زمینه محیط‌زیست در ابعاد ملی، منطقه‌ای و جهانی هنگامی مشهود گردید که با توسعه صنعتی و استفاده از منابع معدود تجدید پذیر و غیرقابل تجدید کره مسکونی رو به فزونی نهاد. امروزه دیگر حتی از دیدگاه دوستداران و متخصصین محیط‌زیست نمی‌توان متوقع بود که همراه با توسعه صنعتی که از ملزومات پیشرفت و رونق اقتصادی بشر است محیط‌زیست دست‌نخورده و بکر باقی بماند زیرا که رشد شدید جمعیت نیازها و ملزوماتی را خواستار است که از طریق این‌گونه فعالیت‌ها پاسخگو می‌باشد. مدیریت محیط‌زیست نیز به دنبال چنین امر محالی نیست. لیکن تقلیل آلودگی‌ها و کاهش اثرات تخریبی آن در حدی معقول و در روند توسعه پایدار همراه با استفاده از تکنولوژی‌های متعادل و منطبق با وضعیت فیزیکی جامعه، همراه برای حفظ و تضمین سلامت، رشد و بقای حال و آینده موجودات زنده و بستر حیاتشان مدنظر بوده است. بدین معنی که توسعه باید با حفاظت از فرایندهای زیست‌محیطی و منابع غیرقابل‌بازگشت سازگاری داشته و ضمن ممانعت از بهره‌برداری بی‌رویه رشد و توسعه کالبدی غیر هدفمند، حجم ضایعات، آلودگی‌ها و میزان مصرف انرژی را کاهش داد (زبردست، ۱۳۸۲: ۱۶۰). در واقع اگر شهر به‌مثابه یک اکوسیستم آب درون داده‌های انرژی و آب برون داده‌ها تغییرات آب‌وهوایی، آلاینده‌های مربوط به هوا، فاضلاب، زباله و سروصدا در نظر گرفته شود، بر این اساس می‌توان فعالیت‌های انسان در شهرها وابسته به درون داد منظم انرژی است و علیرغم پیشرفت بشر در بازده و کارایی انرژی، شهرها عمیقاً به منابع انرژی وابسته‌اند، به‌طوری‌که در بسیاری از کشورها ساختار شهری تابعی از هزینه‌های شهری است (امین زاده، ۱۳۸۷: ۸۱).

یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار و شاید مهم‌ترین بعد آن، پایداری اجتماعی است که به دلیل ماهیتش محققان، کمتر به آن توجه کرده‌اند. (Hopwood et al, 2005)

یک تعریف قوی از پایداری اجتماعی باید بر پایه ارزش‌هایی از برابری و دموکراسی باشد؛ این بدین معناست که باید به لحاظ حقوقی، سیاسی، مدنی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر کیفیت جوامع تأثیر بگذارد. (Sachs, 1999: 27) (پایداری اجتماعی: کاهش

تنش اجتماعی، شیوه سازمان‌دهی سازگار با شرایط اجتماعی، برابری برای ناتوان، زنان و گروه‌های نژادی، قومی، مذهبی، حقوق انسانی، آموزش و آگاهی‌های زیست‌محیطی، بهداشت و درمان و سرپناه مناسب برای همه، ترویج نقش خانواده و اجتماعات حقوق سیاسی و مشارکت و ترویج ارزش‌های اجتماعی از محورهای اساسی این بعد از توسعه پایدار شهر است (۴۰۴-). (Nancy, 2001:381) پایداری اجتماعی به توانایی جامعه برای حفظ و نگهداری ابزارهای ضروری ایجاد ثروت و رفاه و مشارکت اجتماعی و از سوی دیگر، به‌عنوان یک مفهوم به دنبال حفظ ثبات مؤلفه‌های اجتماعی برای گسترش یکپارچگی و انسجام اشاره می‌کند. به‌طور کلی دغدغه اصلی دولت رسیدن به توسعه همه‌جانبه است و مبنای این توسعه، انسان است که زیربنای توسعه حقیقی و پایدار است که اهمیت توجه به بعد اجتماعی توسعه پایدار را نمایان می‌سازد. بدین ترتیب، پایداری اجتماعی، شامل طیف گسترده‌ای از رفتارهای اجتماعی، وجود تعامل میان ساکنان یک محله، وجود مشارکت میان نهادهای رسمی و غیررسمی محلی، ثبات نسبی در جامعه که هر دو گروه ساکنان و غیر ساکن را در برمی‌گیرد و وجود سطحی از اعتماد در جامعه که حس مثبتی از هویت و غرور را در جامعه ایجاد می‌کند. (Dempsey, 2012:94)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

روش تحقیق

هدف تحقیق رتبه‌بندی نواحی منطقه ۷ شهر تهران از شاخص‌های پایداری اجتماعی می‌باشد. این تحقیق از نظر هدف کاربردی از نظر روش و ماهیت توصیفی - تحلیلی است. شاخص‌های تحقیق با استفاده از اسناد و مطالعات کتابخانه‌ای گردآوری شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه می‌باشد. جامعه آماری جمعیت منطقه ۷ است که برابر با ۳۰۹۵۳۱ نفر می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد

۳۸۰ نفر به دست آمده است که سهم هر ناحیه ۷۶ پرسشنامه بود. برای تحلیل داده‌ها از آزمون میانگین در SPSS و روش‌های آنتروپی شانون و ویکور با استفاده از EXCEL استفاده گردید.

جدول شماره ۱. شاخص‌ها و گویه‌های مورد استفاده در پژوهش

مؤلفه	شاخص‌ها	گویه‌ها
پایداری اجتماعی	مشارکت	مشارکت در نهادهای قرض الحسنه، مشارکت در هیئت‌های مذهبی، مشارکت در نهادهای خیریه، مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها محله، مشارکت در انجام پروژه‌های محله‌ای، شرکت در انتخابات محلی، شرکت در انتخابات محلی به‌عنوان محلی به‌عنوان نامزد انتخاباتی و...
	امنیت	احساس امنیت زنان و کودکان، احساس امنیت در شب، احساس امنیت برای ترک خانه (امنیت خانه) احساس رضایت از تأمین نیروی انتظامی، احساس ناامنی از حضور افراد بیگانه در محله، احساس امنیت از خلوتی یا شلوغی محله، تأثیر روشنایی بر احساس امنیت، تأثیر بافت محله در احساس امنیت
	تعلق مکانی	رضایت از زندگی در محله، افتخار به محله، ترک محله در صورت بهبود زندگی، ترجیح زندگی این محله به محلات دیگر، احساس مسئولیت در قبال هم‌محله، تمایل به ادامه زندگی فرزندان در این محله
	اعتماد اجتماعی	اعتماد به هم‌محله‌ای‌ها، اعتماد به نهادهای دولتی در محله، تمایل به رابطه خویشاوندی در محله، روابط صمیمی با هم‌محله‌ای، واگذاری بعضی از کارها به هم‌محله‌ای، درخواست کمک از هم‌محله‌ای در صورت لزوم، کمک به هم‌محله‌ای در صورت درخواست
	مسئولیت پذیری	احساس مسئولیت در قبال هم‌محله‌ای، گزارش مشکلات محله به مسئولان، رفع مشکل در صورت توان، کمک به شهرداری برای حفظ بهداشت محله، جلوگیری از وندالیسم شهری در محله، کمک به هم‌محله در صورت نیاز
	کیفیت دسترسی به خدمات	رضایت از دسترسی به خدمات آموزشی، بهداشتی، درمانی، تفریحی، مذهبی، خدمات اضطراری، حمل‌ونقل عمومی، مکان‌های خرید، خدمات شهرداری

روش آنتروپی شانون

آنتروپی در نظریه اطلاعات، یک معیار عدم اطمینان است که با توزیع احتمال مشخص بیان می‌شود. اندازه‌گیری این عدم اطمینان (E_i) توسط شانون، به صورت زیر بیان شده است:

رابطه ۱:

$$E_i = -K \sum_{i=1} [A_{ij} - \ln P_i]$$

$$K = \frac{1}{\ln(m)}$$

K به عنوان مقدار ثابت، به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$D_i = 1 - E_i$$

رابطه ۲: در گام بعد به محاسبه D_j پرداخته می‌شود:

رابطه ۳: در گام آخر به منظور محاسبه اوزان شاخص‌ها از فرمول زیر

استفاده می‌شود

$$W_i = \frac{D_i}{\sum D_i}$$

مدل VIKOR

واژه ویکور از یک کلمه صربی^۱ به معنی بهینه‌سازی چندمعیاره و راه‌حل توافقی گرفته شده است. این روش برای بهینه‌سازی سیستم‌های پیچیده چندمعیاره توسعه داده شد. روش ویکور براساس برنامه‌ریزی توافقی ارائه شده است. مبنای مدل‌های توافقی توسط یو (۱۹۷۳) و زلنی (۱۹۸۲) ارائه شد. راه‌حل توافقی، راه‌حل‌های موجه را که به راه‌حل ایده‌آل نزدیک بوده، به‌عنوان توافق ایجاد شده توسط اعتبارات ویژه تصمیم‌گیرندگان تعیین می‌کند. به عقیده زلنی گزینه‌هایی که به راه‌حل ایده‌آل نزدیک‌تر هستند بر آن‌هایی که از ایده‌آل دورتر هستند، ارجحیت دارند. معمولاً معیارها براساس چند تابع معیار ارزیابی شده و رتبه‌بندی می‌شوند. تأکید این روش بر رتبه‌بندی و انتخاب از مجموعه‌ای گزینه و تعیین راه‌حل‌های توافقی برای مسئله با معیارهای متضاد می‌باشد. راه‌حل توافقی گزینه‌ای است که به ایده‌آل نزدیک‌تر است مفهوم اساسی ویکور اولین بار در تعریف راه‌حل ایده‌آل مثبت و منفی نشان داده شده است. راه‌حل ایده‌آل مثبت آلترناتیو با بالاترین ارزش (نمره از ۱۰۰) و راه‌حل ایده‌آل منفی کمترین ارزش (از صفر) نشان می‌دهد.

گام‌های روش ویکور به‌طور خلاصه در زیر آورده شده است:

تعیین بالاترین ارزش f_i^* و پایین‌ترین ارزش f_i^- توابع معیار در صورتی که $n, \dots, i=1$ باشد.

۱. محاسبه ارزش S_j و R_j برای $n, \dots, j=1$ که به‌صورت زیر تعریف می‌شوند:

$$f_i^- = \min f_{ij}$$

$$f_i^* = \max f_{ij}$$

$$S_j = \left(\sum_{i=1}^n w_i (f_i^* - f_{ij}) / (f_i^* - f_i^-) \right) \quad \text{رابطه (2)}$$

$$R_j = \max (w_i (f_i^* - f_{ij}) / (f_i^* - f_i^-)) \quad \text{رابطه (3)}$$

۲. مقدار Q_j را برای $J, \dots, j=1$ به طریق زیر محاسبه کنید:

$$Q_I = V \left(\frac{S_j - S^*}{S^- - S^*} \right) + (1 - V) \left(\frac{R_j - R^*}{R^- - R^*} \right) \quad (4) \text{ رابطه}$$

$$S^- = \max S_j \quad S^* = \min S_j$$

$$R^- = \max R_j \quad R^* = \min R_j$$

محدوده مورد مطالعه

منطقه ۷ وسعتی معادل ۱,۵۳۶,۸۰۰ مترمربع دارد که ۱,۲ درصد مساحت کل شهر تهران است و از لحاظ وسعت مقام پانزدهم را در بین مناطق شهر تهران دارا می‌باشد. این منطقه که در قلب تهران قرار گرفته دارای ۵ ناحیه و ۱۶ محله می‌باشد. محلات گرگان، نظام‌آباد، عباس‌آباد، عشرت‌آباد، محله بهار و اندیشه از محلات مشهور این منطقه هستند. منطقه هفت شهرداری تهران از شمال هم‌جوار مناطق ۳ و ۴ از شرق با منطقه ۸ و از غرب با منطقه شش و از جنوب با مناطق ۱۲ و ۱۳ شهرداری تهران همسایه است. مرز شمالی این منطقه بزرگراه رسالت، مرز شرقی خیابان سبلان و قسمت جنوبی خیابان مجیدیه (استاد حسن بنا)، مرز جنوبی خیابان‌های انقلاب و دماوند و مرز غربی آن بزرگراه مدرس و خیابان شهید دکتر مفتاح می‌باشد. جمعیت کل منطقه برابر با ۳۰۹۵۳۱ نفر است. جمعیت نواحی و محلات به تفکیک در تصویر شماره ذکر شده است.

نقشه شماره ۱: موقعیت محدوده مورد مطالعه

تصویر شماره ۱: تعداد جمعیت به تفکیک در نواحی و محلات منطقه ۷ شهر تهران

اطلاعات جمعیتی منطقه ۷ به تفکیک نواحی و محلات بر اساس سرشماری سال ۹۰						
اطلاعات جمعیتی منطقه ۷ به تفکیک نواحی						
نام ناحیه	جمعیت کل	جمعیت زنان	جمعیت مردان	جمعیت خانوار	مساحت	
ناحیه ۱	۷۵,۴۹۲	۳۸,۶۰۰	۳۶,۸۹۲	۲۴,۷۰۶	۲۳۷۵۹-۴,۸	
ناحیه ۲	۶۶,۹۳۹	۳۳,۷۴۴	۳۳,۱۹۵	۲۱,۸۹۳	۲۴۴۱۲۵,۳,۷	
ناحیه ۳	۴۹,۵۵۸	۲۵,۴۶۸	۲۴,۰۹۰	۱۶,۳۸۵	۲۶۵۰۳۸۸,۱,۸	
ناحیه ۴	۴۳,۶۹۰	۲۲,۳۱۶	۲۱,۳۷۴	۱۴,۱۱۵	۴۰۶۱۱۱۴,۷,۴	
ناحیه ۵	۷۳,۸۵۲	۳۷,۹۲۱	۳۵,۹۳۱	۲۴,۹۸۷	۳۸۳۸۲-۱,۴	
کل جمعیت منطقه	۳۰۹,۵۳۱	۱۵۸,۰۴۹	۱۵۱,۴۸۲	۱۰۲,۰۸۶	۱۵۳۶۶۸۶۲,۸	
اطلاعات جمعیتی منطقه ۷ به تفکیک محلات						
نام ناحیه	نام محله	جمعیت کل	جمعیت زنان	جمعیت مردان	جمعیت خانوار	مساحت
ناحیه ۱	دهقان	۸,۹۴۳	۴,۴۸۹	۴,۴۵۴	۲,۹۳۰	۳۱۱۳۰۸,۷
	شارق الف (غربی)	۱۱,۶۲۵	۵,۹۷۷	۵,۶۴۸	۳,۷۷۸	۳۶۰۶۵۷,۸۴
	شارق ب (شرقی)	۲۵,۷۶۶	۱۳,۳۶۶	۱۲,۵۰۰	۸,۶۰۱	۷۲۳۱۷۱,۲
	گرگان	۱۶,۹۲۶	۸,۶۴۳	۸,۲۸۳	۵,۴۷۴	۴۴۹۹۸۱,۵
ناحیه ۲	نظام آباد	۱۲,۲۲۲	۶,۲۲۵	۶,۰۰۷	۳,۹۲۳	۵۳۰۷۸۵,۶
	خواجه نصیر حقوقی	۱۵,۵۹۹	۷,۸۵۱	۷,۷۴۸	۵,۰۹۶	۵۶۵۰۷۳,۹
	خواجه نظام ب (شرقی)	۱۸,۵۱۱	۹,۲۴۷	۹,۱۶۴	۶,۱۸۸	۴۶۱۸۳۰,۱
	خواجه نظام الف (غربی)	۱۶,۱۱۴	۸,۰۰۴	۸,۰۱۰	۵,۱۶۲	۴۱۲۰۲۴,۴
ناحیه ۳	کاج	۱۶,۷۱۵	۸,۵۴۲	۸,۱۷۳	۵,۴۴۷	۱۰۰۲۲۳۴,۴
	امجدیه خاقانی	۸,۶۶۰	۴,۵۲۷	۴,۱۳۳	۲,۹۰۲	۷۲۲۹۲۱,۲۲
	باغ صبا سهروردی	۲۰,۴۷۹	۱۰,۴۴۴	۱۰,۰۳۵	۶,۶۴۰	۱۱۲۴۴۸۷,۰۹
ناحیه ۴	یهار	۲۰,۴۱۹	۱۰,۴۹۷	۹,۹۲۲	۶,۸۴۳	۷۹۳۰۶۹,۸۷
	عباس آباد اندیشه	۱۷,۶۶۸	۹,۰۱۳	۸,۵۲۵	۵,۶۱۹	۱۴۳۲۷۴۸,۵۳
ناحیه ۵	نیلوفر شهید قندی	۲۶,۰۲۲	۱۳,۱۹۳	۱۴,۸۲۹	۸,۴۹۶	۲۶۲۸۳۶۶,۲۱
	ارامنه الف (شمالی)	۱۷,۲۵۹	۸,۹۴۲	۸,۳۱۷	۵,۸۸۵	۳۶۵۸۳۴,۶
	ارامنه ب (جنوبی)	۱۰,۳۶۷	۵,۲۳۵	۵,۱۲۲	۳,۲۷۴	۲۵۹۷۳۸,۵
	حشمتیه	۱۶,۷۹۶	۸,۶۹۳	۸,۰۰۳	۵,۵۶۹	۵۷۸۳۰۳,۶
	دبستان مجیدیه	۲۴,۸۱۵	۱۲,۷۳۵	۱۲,۰۹۰	۸,۵۲۶	۱۹۲۵۷۹۱,۶
	قصر	۴,۵۱۵	۲,۳۲۶	۲,۱۸۹	۱,۵۳۳	۵۷۸۵۲۳,۸
کل جمعیت منطقه	۳۰۹,۵۳۱	۱۵۸,۰۴۹	۱۵۱,۴۸۲	۱۰۲,۰۸۶	۱۵۳۶۶۸۶۲,۸	

* مساحت بر حسب مترمربع می باشد.

یافته های تحقیق

به منظور بررسی ابعاد پایداری در بین نواحی منطقه ۷ شهر تهران ۶ شاخص با ۱۴ گویه طرح گردید و با پرسشنامه نظرات ساکنان نواحی منطقه ۷ شهر تهران جمع آوری گردید سپس داده های گردآوری شده وارد نرم افزار SPSS شد گویه های هر شاخص با هم جمع گردید و میانگین هر شاخص در هر ناحیه محاسبه گردید. که در جدول شماره (۲) قابل مشاهده است.

جدول شماره ۲: میانگین شاخص‌های پایداری در بین نواحی ۵ گانه منطقه ۷ شهر تهران

	دسترسی به خدمات	مسئولیت‌پذیری	اعتماد اجتماعی	تعلق مکانی	امنیت	مشارکت
ناحیه ۱	2.8	2.9	3.2	2.4	2.1	3.0
ناحیه ۲	3.6	3.6	2.7	3.7	3.5	2.1
ناحیه ۳	2.3	2.4	2.3	2.3	2.6	2.1
ناحیه ۴	2.9	3.2	3.2	2.2	2.6	2.2
ناحیه ۵	2.9	3.9	2.2	2.4	1.9	2.2

به منظور رتبه‌بندی کردن نواحی از نظر شاخص‌های پایداری اجتماعی از روش آنتروپی برای محاسبه وزن و از روش ویکور برای رتبه‌بندی میانگین‌های به دست آمده استفاده شد. اولین مرحله در اجرای مدل‌های تصمیم‌گیری به خصوص مدل ویکور بی مقیاس سازی به منظور همگن کردن داده‌ها می‌باشد. ابتدا با استفاده از روش بی مقیاس سازی اقلیدسی داده‌ها نرمال شدند.

سپس بعد از نرمال کردن داده‌های اولیه با استفاده از آنتروپی شانون وزن شاخص‌های مورد نظر محاسبه شد. وزن‌های محاسبه شده ۶ شاخص با استفاده از میانگین‌های به دست آمده به این صورت می‌باشد که تعلق مکانی بالاترین وزن و دسترسی به خدمات کمترین وزن را کسب کرده‌اند.

جدول شماره ۳: وزن‌های به دست آمده با روش آنتروپی شانون

مشارکت	امنیت	تعلق مکانی	اعتماد اجتماعی	مسئولیت‌پذیری	دسترسی به خدمات
0.12	0.25	0.21	0.14	0.16	0.13

همان‌طور که گفته شد سپس از روش ویکور برای رتبه‌بندی استفاده گردید. مراحل انجام این روش در ادامه بیان گردید

الگوریتم روش VIKOR

- تعیین بالاترین ارزش f_i^* و پایین‌ترین ارزش f_i^- توابع معیار
- محاسبه شاخص‌های سودمندی (S_j) و تأسف (R_j) برای تمام گزینه‌ها که به صورت زیر تعریف می‌شوند:

$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-}; \quad R_j = \max_i \left[w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-} \right]$$

$$f_i^* = \max_j f_{ij}; \quad f_i^- = \min_j f_{ij}$$

جدول زیر نشان دهنده شاخص های محاسبه شده S_j و R_j برای نواحی منطقه ۷ شهر تهران

می باشد.

0.57	0.77
0.00	0.00
1.00	0.56
0.59	0.71
0.80	1.00

جدول شماره ۴: شاخص های محاسبه شده S_j و R_j

مقدار شاخص ویکور (Q_i) را برای تمام گزینه ها از طریق فرمول زیر محاسبه می شود.

$$Q_j = v \cdot \frac{S_j - S^-}{S^* - S^-} + (1 - v) \cdot \frac{R_j - R^-}{R^* - R^-}$$

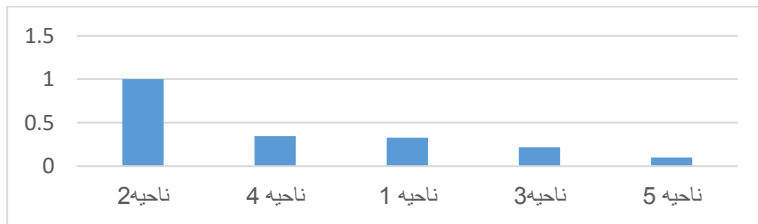
$$S^* = \max_j S_j; \quad S^- = \min_j S_j; \quad R^* = \max_j R_j; \quad R^- = \min_j R_j \quad v = 0.5$$

سرانجام در گام آخر تمامی گزینه ها براساس شاخص ویکور محاسبه شده به ترتیب نزولی رتبه بندی می گردند. بدین صورت هر گزینه ای که کمترین مقدار ویکور را به خود اختصاص دهد، دارای بالاترین رتبه خواهد شد. جدول زیر بیانگر رتبه بندی نواحی ۵ گانه منطقه ۷ شهر تهران براساس شاخص های پایداری می باشد.

جدول شماره ۵: شاخص ویکور و رتبه بندی

رتبه	ناحیه	امتیاز
۵	ناحیه ۵	1.80
۴	ناحیه ۳	1.56
۳	ناحیه ۱	1.34
۲	ناحیه ۴	1.30
۱	ناحیه ۲	0.00

رتبه‌بندی براساس ارزش Q صورت گرفت به گونه‌ای که کمترین ارزش بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده است. خروجی نهایی نشان می‌دهد که ناحیه ۲ در بالاترین رتبه و ناحیه ۴، ناحیه ۱، ناحیه ۳ و ناحیه ۵ در رتبه‌های بعدی قرار دارند. نمودار شماره ۱ رتبه‌بندی نواحی ۵ گانه را نمایش می‌دهد.

نمودار شماره ۱: رتبه‌بندی نواحی ۵ گانه منطقه ۷ شهر تهران

نتیجه‌گیری

مفهوم پایداری مشخص‌کننده یک تغییر در اندیشه توسعه است. این مفهوم چالشی را برای اندیشمندان توسعه در جهت ایجاد تعادل بین دولت، جامعه، طبیعت و بین رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی و اکولوژی مطرح می‌کند. در دستور کار ۲۱، برای دستیابی به فرهنگ پایداری، تأکید ویژه‌ای بر بین‌رشته‌ای بودن توسعه پایدار شده است. اما دستور کار ۲۱ فقط به این نکته ختم نمی‌شود، بلکه تأکید بر امر آموزش و استفاده از دانش‌های شهروندان، نه تنها به انتشار آنان کمک می‌کند، بلکه این عمل احساس مسئولیت اجتماعی و توسعه الگوهای رفتاری جدید را باعث می‌شود. این دستور کار بر لزوم ایجاد فرهنگ پایداری و بر احیای و ترمیم همبستگی اجتماعی تأکید می‌کند و عنوان می‌کند که هر اجتماعی بایستی موضوعات محیطی، اقتصادی و اجتماعی خودش را براساس ارزش‌های جامعه‌اش اولویت‌بندی نماید. بر این اساس به نظر می‌رسد جایگاه اجتماع در موضوع

توسعه پایدار، جایگاهی ویژه و ارزشمند است. در توسعه پایدار شهری نیز به عنوان یکی از محورهای اصلی، بعد اجتماعی و فرهنگی و اخلاقی است. بعدی که در عین اهمیت شایان توجه، به واسطه پیچیدگی اش، چندان مورد توجه مسئولان و اندیشمندان این حوزه قرار نگرفته است. پایداری در حوزه حیات شهری، مستلزم در نظر گرفتن ابعاد متنوع و پیچیده آن در قالب زیرساخت های نرم (اجتماع، فرهنگ و اخلاق) و سخت (محیط، تکنولوژی، اقتصاد و...) است. اگر برنامه ریز شهری می خواهد اجتماعی فعال، مشارکت جو، و مسئول ایجاد کند، باید در همه امور یکپارچگی بین عناصر و مؤلفه ها را مورد اهتمام جدی خود قرار دهد. به همان اندازه که به زیرساخت های سخت، بها می دهد، به زیرساخت های نرم نیز توجه کند. هدف این پژوهش بررسی و ارزیابی شاخص های پایداری اجتماعی در نواحی ۵ گانه منطقه ۷ شهر تهران می باشد. ابتدا با استفاده از مطالعات کتابخانه ای و اسنادی شاخص های پایداری اجتماعی در ۶ بعد تدوین گردید با استفاده از پرسشنامه اقدام به گردآوری داده ها شد سپس با نرم افزار spss میانگین ۶ بعد در نواحی محاسبه شد و برای رتبه بندی نواحی از نظر ابعاد در نظر گرفته از روش های آنروپی و ویکور استفاده گردید بدین ترتیب که ابتدا در نرم افزار اکسل با استفاده از میانگین های به دست آمده وزن های ۶ بعد محاسبه گردید که بالاترین وزن متعلق به تعلق مکانی و کمترین وزن به دسترسی به خدمات می باشد سپس با روش ویکور میانگین های به دست آمده رتبه بندی گردید. نتیجه به این ترتیب می باشد که ناحیه ۲ بالاترین رتبه و بعد از نواحی ناحیه ۴، ناحیه ۱، ناحیه ۳ و ناحیه ۵ قرار گرفته اند.

منابع

- [۱] امین زاده، بهناز (۱۳۸۷). مجموعه مقالات توسعه شهری پایدار، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- [۲] پور طاهری، مهدی؛ ابوذر زال و عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری. ۱۳۳۲. ارزیابی و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خرمید استان فارس)، روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۳، صفحات ۱۹-۴۹
- [۳] پیر زاده، حسین (۱۳۸۷). اصلاح نظام مدیریت توسعه شهری در ایران براساس رویکرد راهبردی، تهران: انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی/معاونت معماری و شهرسازی.
- [۴] تانکس، فرن (۱۳۸۸). فضا، شهر و نظریه‌های اجتماعی مناسبات اجتماعی و شکل‌های شهری، ترجمه حمیدرضا یارسی و آرزو افلاطونی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- [۵] جی. بون، کریستوفر، مدرس، ع. (۱۳۸۸). شهر و محیط‌زیست، ترجمه منوچهر طیبیان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- [۶] رهنما، محمدرحیم. (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی مناطق مرکزی شهرها (اصول، مبانی، تئوری‌ها، تجربیات و تکنیک‌ها)، مشهد: انتشارات دانشگاهی فردوسی مشهد.
- [۷] زبردست، اسفندیار (۱۳۸۲). اندازه شهر، تهران: انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی؛ مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری.
- [۸] نسترن، مهین؛ وحید قاسمی و صادق هادیزاده زرگر. ۱۳۹۲. ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرایند تحلیل شبکه ((ANP، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۴، شماره ۳، صفحات ۱۷۳-۱۵۵
- [۹] قاجار خسروی، محمدمهدی (۱۳۸۹). مروری بر تهیه طرح‌های کالبدی منطقه‌ای در ایران، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۰، صص ۹۰-۱۰۱.
- [۱۰] کاظمی محمد، سید مهدی و حسین شکویی. (۱۳۸۱). سنجش پایداری اجتماعی توسعه شهر قم، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۴۳، صفحات ۴۱-۲۷

- [۱۱] کاظمی، مهدی (۱۳۹۱). مدیریت گردشگری، تهران: انتشارات سمت، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- [۱۲] ملکی، سعید و حسین زاده دلیر، کریم (۱۳۸۸). رتبه بندی نواحی شهری از نظر شاخصه های توسعه پایدار با استفاده از روش های تحلیل عاملی و تاکسونومی (شهر ایلام)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۱۳، صص ۸۰-۴۸.
- [۱۳] مهدی زاده، جواد (۱۳۸۳). نظریه های جدید اقتصادی/اجتماعی در مطالعات شهری، فصلنامه جستارهای شهرسازی، شماره ۸، صص ۴۳-۳۸.
- [۱۴] ناطق پور، محمد جواد و احمد فیروزآبادی (۱۳۸۵) شکل گیری سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۸، صص ۱۶۰-۱۹۰
- هال، پیتر و فایفر، اولریش. (۱۳۸۸). آینده شهری قرن ۲۱: برنامه جهانی برای شهرهای قرن بیست و یکم، ترجمه اسماعیل صادقی و ناهید صفایی، تهران: انتشارات جامعه مهندسان مشاور ایران.
- [15] Vouvaki, D. and Xepapadeas, A. 2008. Changes in social welfare and sustainability: Theoretical issues and empirical evidence, *Ecological Economics*, 67: 673-484.
- [16] Lyall, C., and Tait, J. 2005. *New Modes of Governance: Developing an Integrated Policy Approach to Science, Technology, Risk and the Environment*, Ash gate Publishing, Ltd
- [17] Tokyiv" Non Traditional" gornal of Urban Anthopoloty. Vol.30Sachs, I. (1999), Social sustainability and whole development: exploring the dimensions of sustainable development. In: B. Egon and J. Thomas, Editors, *Sustainability and the social sciences*
- [18] Nancy E. popson, blair a. ruble, (2001): A Test of Urban social Sustaibility: social Responsas Tokyiv" Non Traditional" gornal of Urban Anthopoloty. Vol.30
- [19] Dempsey Nicolas, Glen Bramley, Sinéad Power, Caroline Brown, 2010 "The Social Dimension of Sustainable Development: Defi ning Urban Social Sustainability" *Sustainable Development, Sust. Dev.* 18, 362-373 (), page:290;
- [20] Chen, h, Jan, B, Lau, S.Y. (2007). Sustainable urban form for Chinese compactcities: Challenges of a rapid urbanized economy, *Habitat International*

Ranking of urban areas in terms of social sustainability indicators (Case study: Semnan 2nd District)

Hashem Norouzifard^۱, Ali Ghaffari^{*۲}

Received: 2019/03/04

Accepted: 2019/06/08

Abstract

Rapid urbanization in developing countries has many negative consequences, including: increasing urban poverty, environmental pollution, such as air pollution, water pollution, urban and industrial waste, urban deprivation, marginalization and so on. What has emerged in recent years among scientific circles and formal institutions to achieve sustainability is its theme in terms of sustainable development, sustainable urban development and, finally, sustainable city; for this purpose, many international associations of the type of sustainability in cities, especially sustainability Social issues are being examined and they are trying to implement it by formulating policies and guidelines. The purpose of this research is to rank 5 districts in the 7th district of Tehran in terms of social sustainability indicators. This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical method. Data collection method is a questionnaire. The statistical population of the population of the 7th region of Tehran was obtained using the Cochran formula. A sample size of 380 people was obtained. For data analysis, the mean test was used in SPSS software and Shannon and Vicore entropy methods in EXCEL software. Results show that among the 5 regions of the 7th area of the city Tehran, District 2 won the highest score, and then areas 4, 1, 3 and 5.

Key words: Sustainability, Sustainable Development, Semnan.

^۱ PhD student in geography and urban planning at Semnan Islamic Azad University

^{*۲}- PhD student in geography and urban planning of Semnan Islamic Azad University (responsible author)
ali45ghafari@gmail.com